

Monika Kaźmierczak
ORCID: 0000-0003-4396-3627
Uniwersytet Łódzki

Budowanie (po)mostów w dyskursie o jąkanii

Bridging the Gap in the Discourse on Stuttering

Dialog bez barier – kompleksowa interwencja logopedyczna w jąkanii. Wydanie polskie rozszerzone,
red. K. Węsierska, H. Sønsterud, Agere Aude,
Chorzów 2021, ss. 672

Polski rynek wydawniczy przez lata systematycznie jest uzupełniany różnego typu publikacjami na temat jąkania. Wystarczy wspomnieć o m.in. następujących pozycjach książkowych z ostatnich 15 lat: Maria Fańciszevska, *Jąkanie. Wypowiedzi dialogowe i monologowe osób jąkających się* (2020); Agata Sakwerda, *Spokojnie, to tylko jąkanie* (2020); Zbigniew Tarkowski i Agnieszka Okraśńska, *Jąkanie w wieku szkolnym* (2020); Carl W. Dell Jr., *Terapia jąkania u dzieci w młodszym wieku szkolnym*, przeł. Lucyna Jankowska-Szafarska (2019); *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka*, red. Katarzyna Węsierska i Mikołaj Witkowski (t. 2, 2019); *Zaburzenia płynności mowy*, red. Katarzyna Węsierska i Katarzyna Gawel (2018); *Życie z zacięciem. Integralny przewodnik po jąkanii*, red. Kamil Kupiec, Lucyna Jankowska-Szafarska, Beata Suligowska i Roman Kara (2017); Jolanta Góral-Półrola, *Jąkanie. Analiza procesu komunikacji słownej* (2016); *Zaburzenia płynności*

SPI Vol. 26, 2023/2
e-ISSN 2450-5366

mowy – teoria i praktyka, red. Katarzyna Węsierska (t. 1, 2015); Barry Guitar i Theodore J. Peters, *Dobór metod terapii jąkania. Przewodnik dla logopedów*, przeł. Katarzyna Gawęł (2014); Peter Schneider, *Kto-kto-robí hu-hu-hu?*, przeł. Małgorzata Kądzioła (2014); Elaine Kelman i Alison Nicholas, *Praktyczna interwencja w jąkaniu wczesno-dziecięcym*, przeł. Małgorzata Kądzioła (2013); Eelco de Geus, *Czasami po prostu się jąkam. Książka dla dzieci w wieku od 7 do 12 lat*, przeł. Marta Węsierska (2013); Zbigniew Tarkowski, *Psychosomatyka jąkania* (2007); Mieczysław Chęciek, *Jąkanie – diagnoza, terapia, program* (2007). Przywołane publikacje naukowe i popularnonaukowe, oprócz licznych artykułów naukowych, stanowią bogate źródło wiedzy o jąkaniu dla logopedów, lekarzy, psychologów, pedagogów, nauczycieli, rodziców, samych osób doświadczających jąkania oraz studentów przygotowujących się do pracy z klientem/pacjentem/uczniem jąkającym się.

Książka *Dialog bez barier*, podręcznik, z którym polski czytelnik może się zapoznawać od końca 2021 roku, stanowi kolejną interesującą pozycję na temat tego zaburzenia płynności mowy. We wstępie do publikacji dwukrotnie zostało podane, że polsko-norweska kooperacja oraz zaproszenie do współpracy międzynarodowego grona doskonałych specjalistów (z Australii, Belgii, Grecji, Kanady, Libanu, Malty, Niemiec, Polski, USA oraz z Wielkiej Brytanii) – to przepis na podręcznik „wyjątkowy” (s. 9 i 10). Weryfikacja tej narzuconej tezy ostatecznie może prowadzić tylko do jednego wniosku: Tak, to jest niezwykła książka! Dlaczego?

Słowo wstępne redaktorek Katarzyny Węsierskiej i Hildy Sønsterud stanowi swoiste zaproszenie do rozmowy o jąkaniu, a zamieszczona na początku książki prezentacja sylwetek 35 autorów: 11 polskich oraz 24 zagranicznych hołduje dobrej tradycji zaprezentowania wszystkich interlokutorów jeszcze przed podjęciem przedmiotowej dyskusji. Dzięki takiemu zabiegowi tytułowy „dialog bez barier” zostaje zainicjowany również na linii czytelnik–autorzy, czytelnik–redaktorki. By odbiorca poczuł się pełnoprawnym i aktywnym uczestnikiem rozważań, na końcu książki pozostawiono mu „Miejsce na notatki” (ss. 19), które – wprowadzone własnoręcznie przez refleksyjnego czytelnika – mogą nadbudować treść książki o nowe uwagi, może też kolejne pytania na temat jąkania, inne od tych kontrolnych, zamieszczanych pod każdym rozdziałem podręcznika.

Wrażenie na odbiorcy robiła już elektroniczna wersja książki, dostępna bezpłatnie (*sic!*) na stronie LOGOLab (<https://www.logolab.edu.pl/>), obecnie na rynku jest dostępna również tradycyjna książka papierowa. Informacje o kolejnych rozdziałach podręcznika, zespole redakcyjnym oraz tłumaczkach są prezentowane od stycznia 2022 roku na facebookowej stronie „LOGOLab. Dobra komunikacja” (<https://www.facebook.com/groups/logolab>). To jednocześnie przegląd zawartości i ujawnianie pewnych tajemnic z działań redakcyjno-wydawniczych, potwierdzający tytaniczną pracę wszystkich osób zaangażowanych w wydanie tej dwutomowej publikacji (w języku polskim i angielskim) oraz w projekt realizowany przez Uniwersytet Śląski w Katowicach, Norweski Uniwersytet Arktyczny w Tromsø oraz Fundację Wiedzy i Dialogu Społecznego Agere Aude. Z niektórymi zagadnieniami uwzględnionymi w podręczniku wcześniej mieli szansę zapoznać się uczestnicy Międzynarodowej Konferencji Logopedycznej „Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka. Edycja IV” (2021).

Pierwsze rozdziały podręcznika odwołują się do głównych kierunków refleksji podejmowanych w najnowszej literaturze balbuto-logopedycznej, ale też pedagogicznej, psychologicznej czy medycznej (por. np. Kaźmierczak 2018; Węsierska, Krawczyk 2017; Moćko, Węsierska 2015; Błachnio, Przepiórka 2013; Humeniuk 2012; Stecko 2012; Sommer i in. 2002): teoria a praktyka logopedyczna, wieloaspektowość jąkania, stawianie się skutecznym terapeutą, poradnictwo dla klientów i ich najbliższego otoczenia, społeczne postawy wobec jąkania, akceptacja jąkania, jakość życia z jąkaniem.

Lekturę ponad 650 stron otwierają dwa dopełniające się wzajemnie rozdziały: pt. *Między badaniami naukowymi a praktyką logopedyczną: w kierunku zintegrowanej terapii mowy i języka*, napisany przez badaczki z Norwegii, Kirsten Costain i Hildę Sønsterud, oraz pt. *Jak się stać skutecznym logopedą specjalizującym się w zaburzeniach płynności mowy?* Kurta Eggensa, koordynatora European Clinical Specialization in Fluency Disorders – ECSF (www.ecsf.eu). Podkreślane w obu tekstach podmiotowe spojrzenie, uwzględniające potrzeby i zasoby jąkających się, jest uzasadnione szczególnie w świetle współczesnych rozważań o praktyce opartej na dowodach (*Evidence-Based Practice* – EBP), której założenia stanowiły jeden z drogowskazów prac nad całą publikacją (s. 9): praktyka skutecznego logopedy jest

oparta na dowodach z badań naukowych, zaś cele terapii wyznaczone wspólnie przez klinicystę i klienta, którzy zawierają przymierze terapeutyczne.

Na pytania o to, w jaki sposób pomagać i wspierać klienta oraz jego najbliższe otoczenie, na jakich zasadach organizować poradnictwo logopedyczne (p)odpowiedzi daje już rozdział 3. Interdyscyplinarny, logopedyczno-psychologiczno-językoznawczy zespół Ewy Ficek, Barbary Jeziorczak oraz Katarzyny Węsierskiej wypracował zuniifikowane wytyczne dotyczące postaw oraz umiejętności komunikacyjnych podmiotów, które tworzą przymierze terapeutyczne: logopedów, osób z najbliższego otoczenia jękających się i samych klientów (w różnym wieku). Kolejny rozdział Mary Weidner oraz Kennetha O. St. Louisa częściowo poszerza i dopełnia omówione wcześniej kwestie, ale inicjuje też dyskusję na temat poprawy jakości życia osób jękających się w przestrzeni społecznej. Scharakteryzowanych siedem kroków planu interwencyjnego, ukierunkowanego na modyfikację postaw wobec jękania, to swoisty elementarz każdego ambasadora zmian. Szczegółowej oceny ABC, tj. aspektów afektywnych, behawioralnych i kognitywnych (ang. *Affective, Behavioral, Cognitive* – ABC) jękania w diagnozie logopedycznej dokonała amerykańska badaczka Martine Vanryckeghem w rozdziale 6.

Co niezwykle cenne, w polskojęzycznym podręczniku ukazana jest zarówno polska perspektywa badania i kształtowania płynności mówienia, jak też propozycje działań wypracowane w innych krajach. W efekcie tak prowadzonego „dialogu bez granic” oraz wzajemnej wymiany doświadczeń czytelnik znajdzie tu szeroki wachlarz praktycznych podpowiedzi programów, metod, technik i narzędzi do oceny czynników ABC związanych z jękaniami, np.: *Zestaw technik służących do oceny zachowania (The Behavior Assessment Battery – BAB)*, *Test do badania postaw wobec jękania dla dorosłych (The Communication Attitude Test for Adults Who Stutter – BigCAT)*, *Test do badania postaw związanych z jękaniami u dzieci w wieku szkolnym (The Communication Attitude Test for Schoolage Children Who Stutter – CAT)*, *Test do badania postaw związanych z jękaniami u dzieci w wieku przedszkolnym (The Communication Attitude Test for Preschool and Kindergarten Children Who Stutter – KiddyCAT)*, *Skala do samooceny osoby jękającej się Wright i Ayre (The Wright and Ayre Stuttering Self Rating Scale – WASSP)*, *Ocena całościowa doświadczenia osoby jękającej*

się (*The Overall Assessment of the Speaker's Experience of Stuttering – OASES*), *Skala lęku przed negatywną ewaluacją (Fear of Negative Evaluation Scale – FNES)*, *Erickson S24*; *Niekorzystne myśli i przekonania dotyczące jąkania (Unhelpful Thoughts and Beliefs about Stuttering – UTBAS/UTBAS6)*, *Skala pomiaru poczucia własnej skuteczności u osób dorosłych jękających się (The SelfEfficacy Scale for Adult Stutterers – SESAS)*, *Skala pomiaru poczucia własnej skuteczności u nastolatków (Self Efficacy Scale for Adolescents – SEA)*, jak też podpowiedzi do terapii, np.: *Camperdown*, *KIDS*, *Lexipontix*, *Wielowymiarowa zindywidualizowana terapia jąkania (Multidimensional Individualized Stuttering Therapy – MIST)*, *Modyfikacja jąkania (jąkanie bardziej płynne)*, *Terapia akceptacji i zaangażowania (Acceptance and Commitment Therapy – ACT)*. Już zaprezentowane wyliczenie (w wyborze) przywoływanych w podręczniku programów, metod, technik, narzędzi oraz strategii robi wrażenie, a cała książka jest nasyciona wieloma przykładami i podpowiedziami zarówno dla badaczy, jak też praktyków, co zachęca do lektury każdego, kto czuje potrzebę dopełnienia swojej wiedzy oraz poszerzenia warsztatu. Bogate zestawienia bibliograficzne, w tym literatury zalecanej po każdym rozdziale – to kolejny cenny element podręcznika.

Jak zostało podkreślone, autorzy rozdziałów nie skupiają się tylko na przedmiocie, tj. zaburzeniu płynności mowy, jakim jest jąkanie, nie tylko na metodach, technikach, strategiach czy możliwych formach postępowania logopedycznego – choć to bardzo cenne informacje. W narracji książki zdaje się dominować założenie: „Najpierw człowiek!” To ono przyświeca współczesnej interwencji logopedycznej w jąkanii. Autorzy podręcznika szeroko zastanawiają się nad relacjami międzyludzkimi, budowaniem przymierza terapeutycznego, podniesieniem jakości życia osoby z doświadczeniem jąkania.

Na pytanie, czy śmiech i humor mogą się stać istotnymi składowymi terapii jąkania, odpowiadają Erik X. Raj (rozdz. 19) oraz Joseph Agius (rozdz. 20). O identyfikacji, odwróceniu, otwartym i świadomym jąkanii się czy redukowaniu strategii unikania piszą Hilda Sønsterud (rozdz. 16) oraz terapeutki z osobistym doświadczeniem jąkania, Carolyn Cheasman i Rachel Everard (rozdz. 5). W zestawieniu z rozdziałem pt. *Mobbing doświadczany przez jękające się dzieci: sposoby radzenia sobie z tym zjawiskiem oraz działania prewencyjne*, autorstwa Marty Węsierskiej, Marilyn Langevin

i Katarzyny Węsierskiej, rozważania dotyczące akceptacji i tolerancji wybrzmiewają jeszcze wyraźniej. Co więcej, wskazane tu konkretne propozycje, takie jak na przykład popularne w Polsce warsztaty LOGOLab czy program *InterACT*, poszerzają wachlarz działań możliwych także w ramach profilaktyki logopedycznej i pedagogicznej. Wraz z wytycznymi do diagnozy oraz różnych form terapii: indywidualnej, grupowej, samopomocy czy autoterapii, faktycznie tworzą obraz kompleksowej interwencji logopedycznej w jąkanii – jak wskazane jest w podtytule publikacji – interwencji opartej na najnowszych badaniach naukowych, wskazaniach wypracowanych również w zespołach wielospecjalistycznych oraz międzynarodowych, uwzględniających mono- czy bilingwalność (por. rozdz. 17) klientów z doświadczeniem jąkania.

Oddany do rąk czytelnika podręcznik *Dialog bez barier* to prezentacja filarów, na których (z)budowane są (po)mosty w dyskursie o jąkanii: pomiędzy klientami a terapeutami, klientami a ich rodzicami, rodzicami a terapeutami, praktykami a badaczami, redaktorami a autorami rozdziałów, wreszcie pomiędzy autorami i redaktorami a czytelnikami. Solidnym fundamentem są tu z pewnością: multidyscyplinarność, wieloaspektowość, zaangażowanie, rzetelność, esencjonalność, nowoczesność i aktualność wiedzy, krytycyzm, refleksyjność, otwartość oraz respektowanie podmiotowości każdego z uczestników dialogu czytelniczego oraz procesu profilaktyczno-diagnostyczno-terapeutycznego w jąkanii. Aż chce się postulować: oby takich podręczników jak najwięcej! Szkoda, że anglojęzyczna wersja, która właśnie się ukazała, nie obejmie rozdziałów napisanych tylko przez polskich autorów, są to bowiem opracowania godne rozpowszechnienia także na forum międzynarodowym.

Bibliografia

- Błachnio A., Przepiórka A. (2013). *Podejście psychologiczne w terapii jąkania*, „Psychiatria i Psychologia Kliniczna”, t. 13, nr 2, s. 121–125.
- Chęciek M. (2007). *Jąkanie – diagnoza, terapia, program*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Dell C.W Jr. (2019). *Terapia jąkania u dzieci w młodszym wieku szkolnym*, przeł. L. Jankowska-Szafarska, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Fańciszevska M. (2020). *Jąkanie. Wypowiedzi dialogowe i narracyjne osób jękających się*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

- De Geus E. (2013). *Czasami po prostu się jąkam. Książka dla dzieci w wieku od 7 do 12 lat*, przeł. M. Węsierska, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Góral-Półrola J. (2016). *Jąkanie. Analiza procesu komunikacji słownej*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Guitar B., Peters T.J. (2014). *Dobór metod terapii jąkania. Przewodnik dla logopedów*, przeł. K. Gawęł, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Humeniuk E. (2012). *Biologiczne i psychiczne aspekty jąkania*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Medycznego w Lublinie.
- Każmierczak M. (2018). *Jąkający się na maturze ustnej. Przygotowanie, przebieg egzaminu*, „Forum Logopedyczne”, nr 26, s. 175–186.
- Kelman E., Nicholas A. (2013). *Praktyczna interwencja w jąkaniu wczesnodziecięcym*, przeł. M. Kądzioła, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Kupiec K., Jankowska-Szafarska L., Suligowska B., Kara R. (red.) (2017). *Życie z zacięciem. Integralny przewodnik po jąkaniu*, Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
- Moćko N., Węsierska K. (2015). *Sytuacja dziecka jąkającego się w przedszkolu i w szkole*, [w:] A. Guzy, M. Wójcik-Dudek, B. Niesporek-Szamburska (red.), *Szkola bez barier. O trudnościach w nauczaniu i uczeniu się*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 79–98.
- Sakwerda A. (2020). *Spokojnie, to tylko jąkanie!*, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Schneider P. (2014). *Kto-kto-kto robi hu-hu-hu?*, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Sommer M., Koch M., Paulus W., Weiller C., Buchel Ch. (2002). *Disconnection of Speech-Relevant Brain Areas in Persistent Developmental Stuttering*, „Lancet”, t. 360, nr 9330, s. 380–384, doi:10.1016/S0140-6736(02)09610-1.
- Stecko E. (2012). *Jąkanie uwarunkowane obniżoną aktywnością histydzady*, Warszawa: Wydawnictwo ES.
- Tarkowski Z. (2007). *Psychosomatyka jąkania. Dlaczego osoby jąkające się mówią płynnie*, Lublin: Wydawnictwo Fundacji „Orator”.
- Tarkowski Z., Okraśińska A. (2020). *Jąkanie w wieku szkolnym. Terapia metodą Tarkowskiego*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Węsierska K. (red.) (2015). *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka*, t. 1, Niezdrowice–Katowice: Komlogo Piotr Gruba, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Węsierska K., Gawęł K. (red.) (2018). *Zaburzenia płynności mowy*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Węsierska K., Krawczyk A. (2017). *Wsparcie dziecka jąkającego się w środowisku edukacyjnym*, [w:] A. Mysza, K.I. Bienkowska, I. Marczykowska (red.), *Głos – język – komunikacja*, t. 4: *Funkcjonowanie społeczne dzieci z problemami komunikacyjnymi*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 13–30.

Węsierska K., Witkowski M. (2019). *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka*, t. 2, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Netografia

European Clinical Specialization in Fluency Disorders, <http://www.ecsf.eu/> [dostęp: 8.07.2022].

LOGOLab. Dobra komunikacja, <https://www.facebook.com/groups/logolab> [dostęp: 8.07.2022].

Międzynarodowa Konferencja Logopedyczna „Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka. Edycja IV”, <https://www.konferencja-zpm.edu.pl/pl/program-3/> [dostęp: 8.07.2022].

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr Monika Kaźmierczak
Uniwersytet Łódzki
Instytut Filologii Polskiej i Logopedii
e-mail: monika.kazmierczak@uni.lodz.pl